

DE FRIJFRIJES.

MENGELINGEN,

UITGEGEVEN DOOR HET

FRIESCH GENOOTSCHAP

VAN

GESCHIED-, OUDHEID- EN TAALKUNDE.

Vijfde Deel.

TE LEEUWARDEN, BIJ
G. T. N. SURINGAR.
1850.

VERHANDELING

OVER

DE BENAMING VAN VRIJE FRIEZEN,

GESCHIEDKUNDIG TOEGELICHT

DOOR

L. H. W. VAN AYLVA Baron **RENGERS**,

*Luitenant Colonel bij het 7de Regiment Infanterie, te Breda,
Lid van de Hollandsche Maatschappij van Fraaije Kunsten
en Wetenschappen, van de Maatschappij van Nederland-
sche Letterkunde te Leiden, en van het Friesch Genoot-
schap van Geschied-, Oudheid- en Taalkunde (1).*

Het woord vrij wordt immer zeer verschillend begrepen, en de vrijheid is meestal betrekkelijk. Is de ware vrijheid te vinden geweest in de zoo geroemde republieken der oude geschiedenis? Ik betwijfel zulks. Later werd zij nog minder bij de ons bekende volken gevonden. Maar zeker het minst in die eeuwen, welke gevolgd zijn op den val van het Romeinsche rijk, in westelijk *Europa*, na de veroveringen der Germaansche en noord-oostelijke volksstammen, toen er een scherp afgebakend verschil bestond tusschen de veroveraars en veroverden, tusschen den magtigen Heerman en de ongewapende, magtelooze menigte; toen het menschedom bestond uit weinige meesters en veel eigenhoorigen.

(1) Voorgelezen in de Vergadering van de Leidsche Afdeeling der *Hollandsche Maatschappij van Fraaije Kunsten en Wetenschappen*, den 14. Maart 1848.

En dit was gedurende eenige eeuwen de maatschappelijke toestand van genoegzaam geheel *Europa*. — Maar toch is er een kleine, geringe volksstam geweest, wonende in een afgelegen streek aan de *Noordzee*, in een waterachtig, moerassig land, welke niet onderworpen is geweest aan dat stelsel van beheersching; een volk, waar misschien wel niet alle vereischten van echte vrijheid zullen aanwezig zijn geweest, maar waar toch, door al de eeuwen van onderdrukking heen, een vrijzinnig bestuur, naar eigen keus, bleef voortduren, en hetwelk dan ook, bij uitzondering, en in tegenstelling zijner naburen, den naam van Vrij heeft gedragen; dit volk zijn de Friezen.

Veel is er gesproken en geschreven en getwist over de benaming van vrije Friezen. De Friezen zelve hebben die immer met welgevallen op zich toegepast; de bewoners der andere gewesten van ons Vaderland, daarentegen, begrepen die niet, en vraagden, waarin dan de Friezen meer vrij waren dan de overige ingezetenen der Republiek? De Hollanders, in het bijzonder, dreven er gewoonlijk den spot mede; misschien was dat nog een klein overblijfsel van den zuurdeessem der aloude veete tusschen de twee gewesten. Het is waar, wanneer men de waarde van volksvrijheid wilde afmeten naar den tegenwoordigen toestand der maatschappij, dan zoude dit toevoegsel aan den naam der Friezen een ijdele, overbodige klank, een verkeerd geplaatste trots wezen: want in de meeste deelen van *Europa* is thans het verschil van de meest vrije bevolking tot die, welke het minst vrijheid geniet, zoo gering, dat er voor de eerstgenoemde geene reden bestaat, om zich boven de laatstgenoemde te verheffen. Maar wanneer men dien toestand neemt, zoo als die was in de middeleeuwen, — de eeuwen des gewelds, der beheersching en onderdrukking van de zijde der magtigen, en van onderwerping en lijden van de zijde der lagere standen, — dan verandert de on-

derscheiding, door dien naam aangeduid, geheel van aard, en de fierheid, welke hij veronderstelt bij een volk, dat zich zelve daarmede bestempelde, wordt gebillikt door het gevoel van eigenwaarde, hetwelk zoodanige vrijheid moest inboezemen. Zekerlijk, de kronijken en oude geschiedenissen maken duidelijk gewag van die bijvoeging tot den Frieschen naam, en er valt dan ook in waarheid niet aan te twijfelen, of er heeft voormaals eenige grond bestaan, om hun dien toe te kennen. Intusschen is men het gansch niet eens over den oorsprong daarvan, noch over het tijdstip, wanneer hij ontstaan is. Sommigen, zoo als de *Friesche volksalmanak* van het jaar 1841 (blz. 163), halen de oudheid daarvan hoog op, en zoeken die in de bevrijding, welke de Friezen zich bevochten in het jaar 28 na CHRISTUS geboorte, toen zij de Romeinsche bezettingen uit hun land verdreven, en dezen wereldheerschers eene bloedige nederlaag toebagten, waardoor zij, zoo als TACITUS opgeeft, hunnen naam bij de Germanen zeer vermaard en bij de Romeinen hoog geacht maakten. WAGENNAAR (2) en anderen zijn van meening, dat die toenaam hun gegeven is na het verdrag, door Koning KAREL den Grooten, in het jaar 804, te *Salsa*, met de overwonnen Saksen en Friezen gesloten, waarbij die Vorst hen voor vrije luiden erkende. SIBRANDUS SICGAMA, in zijne *Notae in leges Frisionum*, beweert (pag. 86), dat die door de Friezen aangenomen is, nadat zij bevrijd zijn geworden van de overheersching der Franken en Deenen (?), om enkel aan het Duitsche Rijk onderworpen te zijn: „van waar,” zegt hij, „zij door de Hollandsche kronijken *Keizers vrije* „ genoemd worden.” VAN DOORNINCK, in zijne *Commentatio: quinam fuerunt Frisiae termini etc.*, zegt, dat de Friezen den naam van Vrije hebben aangenomen na de over-

(2) *Vaderlandsche historie*, deel I, blz. 444.

winning, in het jaar 1003 door hen op Graaf ARNOUD van Holland behaald, bij *Winkelmade*. In de *Bijdragen over de grenzen van Friesland*, van DAAM FOCKEMA (3), vindt men, dat de oorsprong van dien naam moet gevonden worden in de bevestiging van de Friesche vrijheid, in de vergaderingen van den Upstalboom, in het jaar 1323. Naar mijn inzien is het tijdstip, wanneer die naam bij hen heeft aangevangen, gemakkelijk op te maken, wanneer men de ware reden er van opspoort, en dus de beteekenis er van weet.

Men heeft immer die beteekenis bepaaldelijk willen toepassen op het volksbestaan der natie, op de nationale onafhankelijkheid der Friezen, en van daar het verschil van gevoelen, of men den aanvang moet nemen na de korte bezetting van hun land door de Romeinen, of na de krijgstogten van de Frankische Vorsten, of na de bevestiging der volksregering door het verbond der Zeven Zee-landen. Ik vermeen, dat de beteekenis van het woord Vrije hier evenzeer, ja welligt meer bijzonder, doelt op den persoonlijken, op den individuelen, toestand der Friezen, en dat daardoor aangeduid wordt, dat zij, of hun land, nimmer aan eenig Vorst of Heer hebben toebehoord, nimmer een eigendom zijn geweest van iemand, wie hij ook ware. Dat ik mij nader verklare,

De Germaansche volksstammen hadden tot gebruik, de volken en landen, welke zij door hun zwaard veroverden en ten onder bragten, als gemaakten buit te beschouwen en onder zich te verdeelen, even zoo als men zulks deed met prijs gemaakt vee, of andere voorwerpen. Daaruit volgde, dat die landen, met de bewoners, hun vol eigendom werden, waarover zij konden beschikken naar welgevallen. Van daar de diep onderworpen toestand der eigenhoorigen,

(3) *De vrije Fries*, deel IV, stuk 1, blz. 30.

der huis- en hofhoorigen, *glebae adscripti*: want men hechte den man aan den grond, en wanneer men land kocht of verkocht, dan kocht of verkocht men de bewoners en bebouwers er bij. Van dezen trok men cijns en schot en lot, en heerendiensten naar goeddunken; daarom noemden de Franschen hen: *des gens corvéables et taillables à merci*. Toen onder de Frankische heerschappij die veroverde bezittingen zoo groot werden, dat de eigenaars die niet meer behoorlijk zelve konden beheeren, gaven zij die in vruchtgebruik, ter leen, aan anderen, onder beding van bepaalde voorwaarden; de vruchtgebruikers traden alsdan, omtrent land en bewoners, in al de regten der eigenaars. Hieruit ontstond het leenstelsel, met al zijne wederkeerige regten van Leenheeren en Leenmannen. De Frankenvolken, in hunne veroveringen van de Gallische gewesten, hadden deze gebruiken in hun geheel daarop toegepast; en toen later de Koningen van die Franken, gedreven door hunne onverzadelijke heerschezucht, onder voorwendsel van uitbreiding van het Christendom, de wapens keerden naar de landen, van waar zij herkomstig waren, zijn zij niet in gebreke gebleven, ook daar hunne veroveringen aan dat stelsel te onderwerpen. Zoo had PIPJN VAN HERSTAL gehandeld, nadat hij in twee veldtogten, in de jaren 692 en 697, de landen der Friezen tot aan den oostelijken Rijnarm (de *Kinheim*, of *Egge*, of *Rekere*, hoe men dat water ook noemen wil) ingenomen had. Zoo ziet men, dat KAREL MARTEL handelde, toen hij, in het jaar 728, het nieuwe aartsbisdom van *Utrecht* zoo rijkelijk begiftigde met leengoederen. Zoo heeft KAREL de Grootte gedaan, toen hij, in het jaar 775, zich meester maakte van de landen over den *IJssel*; zoo ook, toen hij later de landen der Saksen en Friezen beoosten de *Eems* innam. — Dit lot nu hebben de Friezen, wonende tusschen de *Kinheim* en de *Eems*, niet

ondergaan; dezen zijn niet overheerd geworden; hun land is niet veroverd, niet tot buit gemaakt. Bij eene aandachtige beschouwing van de geschiedenis blijkt het, dat, nadat het Christendom reeds groote vorderingen onder de Friesche bevolking had gemaakt, en wel bijzonder onder de Edelen en voornaamsten, hun Vorst RABBOUD, de tweede van dien naam, bij zijne komst aan het bestuur, wilde trachten die nieuwe godsdienst weder geheel uit te roeijen, en daartoe vele willekeurige en ongeoorloofde dwangmiddelen bezigde; doch daar zijne magt, even als die van alle Friesche regeringshoofden, zeer beperkt was, en hem dit belemmerde in de uitvoering van dit zijn voor-nemen, hij zijne toevlugt nam tot zijnen bloedverwant WITTIKIND, den grooten verdediger van de Saksische vrijheid, en dezen, in het jaar 774, om bijstand verzocht tegen zijn eigen volk. Niet alleen gaf de Saks gereedelijk gehoor aan dit verzoek, maar zijne volgelingen voldeden aan het verlangen van den Frieschen Vorst, in het vervolgen en mishandelen van de geloovigen, met al de ruwheid der onbeschaafde volken van dien tijd, nog aangevuurd door godsdiensthaat. Dit maakte de Friezen zoo afkeerig van RABBOUD, dat zij besloten, van hunnen kant de hooge bescherming van den Koning der Franken in te roepen (4). Deze was met zijne legermagt de Friesche grenzen genaderd, om zijn eigen rijk te behoeden tegen een mogelijk verder doordringen der Saksen, en Vorst RABBOUD, bevreesd voor de gevolgen van zijne onvoorzigtige dwingelandij, daar hij niet meer kon rekenen op den bijstand van zijn volk, en hij zich niet bestand gevoelde tegen den magtigen KAREL den Grooten, verliet *Friesland*, en vlugte naar *Denemarken*; de Saksen trokken terug naar hun land; KAREL vervolgde hen, en trok door *Friesland*,

(4) UBBO EMMIUS, *Rerum Frisicarum historiae*, lib. IV, p. 63.

waar hij alles te regt bragt; dit is de uitdrukking van de Friesche kronijkschrijvers SCHOTANUS, in zijne *Friesche historien* (5), en FOEKE SJOERDS, *Friesche jaarboeken* (6). Hier had dus geene verovering plaats van het land, geene onderwerping van het volk. De Frankische Koning zag zich geroepen door de voornaamsten des lands, heeft zich hunne belangen en die van de godsdienst aangetrokken, en hen in zijne bescherming genomen, maar zonder in de noodzakelijkheid te komen, om aldaar geweld te gebruiken. Dat het verleenen van deze bescherming van den eenen kant, en het aannemen daarvan van den anderen kant, niet zonder wederzijdsche bepalingen en voorwaarden zijn geschied, ligt, om zoo te zeggen, in het gezond verstand, en men moet dus aannemen, dat er een verdrag gesloten is tusschen den Koning der Franken en het Friesche volk, en hoogst waarschijnlijk zijn het de voorwaarden van dat verdrag, die gelegenheid hebben gegeven, dat Koning KAREL de Grootte de vrijheid der Friezen heeft erkend, en beloofd, die te zullen eerbiedigen en handhaven. — Men heeft veel geschreven van eene zoogenaamde gouden bulle, welke door KAREL den Grooten zoude gegeven zijn ten behoeve der Friezen, en waarin hun de vrijheid en andere voorregten gegeven werden; maar deze bulle wordt algemeen door de geschiedkundigen voor verducht gehouden, en met reden: want, behalve dat die in zich zelve vele kenteekenen van onechttheid aantoonde, zij was geheel overbodig. KAREL had niet noodig, den Friezen vrijheid en voorregten te geven; hij liet hun slechts behouden, wat zij van overlang bezaten (7).

Maar was dan die vrijheid zoo groot, waren die voorregten zoo belangrijk, dat de Friezen daarop trotsch kon-

(5) Blz. 61a.

(6) Deel I, blz. 406.

(7) SCHOTANUS, *Friesche historis*, blz. 60b, reg. 51, 52.

den wezen, en zich de benaming van vrije mannen geven, in tegenoverstelling hunner naburen? Ja, voorzeker was dit het geval. In welken toestand van harde onderwerping en zware dienstbaarheid de volken van *Europa* destijds verkeerden, onder het bestuur der Vrij- en Leenheeren, wier gezag enkel op de werking van het zwaard gevestigd was, behoef ik hier niet te beschrijven, dit is genoeg bekend. Te midden nu dier bevolkingen van lijfeigenen en hofhoorigen, schotbare lieden, zwoegende onder de opbrengsten van cijns en onder de verplichtingen van zoo vele heerediensten, zag ieder Fries zich in het volle genot van persoonlijke vrijheid; hij kon gaan, waarheen hij wilde, en verdienen zijn brood, op welke wijze hij verkoos; hij was tot geene andere dienst verplicht, dan tot den algemeenen heerban, of de volkswapening tot verdediging van den vaderlandschen bodem, en nimmer kon hij, zonder eigen toestemming, buiten de grenzen van zijn land tot krijgsdienst gedwongen worden (8); hij bezat zijn eigendom, de erfenis zijner vaderen, in veiligheid, en had het volle genot daarvan (9), tot geene belasting of geldelijke opbrengst hoegenaamd gehouden zijnde, dan tot die, waarin hij zelf toestemde (10); hij leefde onder de oude voorvaderlijke wetten en eigen gebruiken, waarvan de uitvoering opgedragen was aan Overheden, Regters en Ambtslieden, door de vrije keus des volks benoemd (11), tot wederopzeggens toe, of die op bepaalde tijden door anderen werden vervangen; ieder landeigenaar was regtens lid van de volksvergadering (12), en alle leden dier vergaderingen

(8) *Oud Hunsingoër landregt*, 10de keure.

(9) *UBBO EMMIUS, Rev. Fris. hist.*, p. 32.

(10) *Ibidem*, lib. V, p. 180.

(11) *V. HALSEMA, Verhandeling over den staat en regeringsvorm der Ommelanden*, blz. 81, 241, 832.

(12) *Ibidem*, blz. 62, 69, 73, 74, 236, 238, 240.

hadden gelijke regten. Men ziet, dat de tegenstelling groot was, en de vergelijking den Friezen wel regt kon geven tot een hoog opgedreven gevoel van eigenwaarde.

Ik vind te meer grond voor de stelling, dat Koning KAREL *de Groot*e als beschermer, en niet als veroveraar, der Friezen is opgetreden, in de uitdrukking, die men dikwijls, en in verschillende historische werken, aantreft, dat de Friezen niet aan het Duitsche Rijk gehoorzaamden, maar nogtans diens Majesteit eerbiedigden (13). Wat kan dit anders te beduiden hebben? Wij zien dan ook meer-malen, in latere tijden, dat de Friezen, alhoewel immer aan de Hoofden des Duitschen Rijks alle regt op hun land ontzeggende, zich op verschillende tijden tot de Keizers gewend hebben, het zij om hen te verzoeken als bemiddelaars op te treden in hunne binnenlandsche twisten (14), het zij om in hunne onafhankelijkheid en vrijheid bevestigd te worden tegenover andere Vorsten; beide verrigtingen, die wel tot de attributen van eenen Beschermer behooren, maar die men geenszins aan zijnen Vorst zal vragen, wanneer hij regt heeft, om te gebiedten (15). Ook toen eenige Keizers hebben kunnen goedvinden, om de landen der Friezen aan naburige Vorsten weg te schenken, en dus niet meer als Beschermeren, maar als eigenaars, des lands handelden, heeft men dit als een misbruik van hunne hoedanigheid en als aanmatiging beschouwd, waartegen de Friezen zich immer krachtig verzet hebben (16).

Ik weet, dat ik in het aangevoerde, omtrent de onafhankelijkheid van *Friesland*, in verscheidene punten afwijk van het gemeene gevoelen, en van hetgene, dat men in

(13) Ibidem, blz. 178. *Tegenwoordige staat van Friesland*, deel I, blz. 249, reg. 22 en volg.

(14) SCHOTANUS, *Friesche hist.*, blz. 601, 602, ook blz. 347.

(15) Ibidem, blz. 148b.

(16) Ibidem, blz. 590b, 591a.

eenige historiën vindt opgeteekend: want men ziet, dat verscheidene kronijkschrijvers te boek gesteld hebben, dat Koning KAREL *de Grootte* de Friezen heeft beoorloofd en onderworpen; dat *Friesland* onder het bestuur is gebragt van Hertogen en Graven, des Konings Stadhouders en ambtenaren; dat de Friezen, in verschillende oorlogen en verre krijgstogten, den Koning KAREL gevolgd zijn en getrouw gediend hebben. Maar omtrent die oorlogen der Franken tegen de Friezen, omtrent die onderwerpingen en wederopstand en wederonderwerping van deze laatsten, is de geschiedenis van dien tijd zoo verward, dat men moet vermoeden, dat de Frankische schrijvers, als ver verwijderd van het tooneel dezer gebeurtenissen, en weinig bekend met de landsgesteldheid, de zaken niet naauwkeurig genoeg hebben kunnen nagaan, om die duidelijk te vermelden, of wel, dat zij niet goed begrepen zijn. Men ziet toch in hunne verhalen meermalen vermeld, dat de Friezen in des Konings leger dienden, en getrouw hunnen pligt betrachtten, en te gelijker tijd, dat de Friezen in opstand tegen den Koning waren, en door hem tot onderwerping gebragt werden. Hoe kan dit zamen gaan? Om hierin eenige meerdere duidelijkheid aan te brengen, moeten wij den toenmaligen toestand van de bewoners dezer landen wat meer van nabij beschouwen.

De Friezen, voorheen zich uitstreckende van het *Zwin* tot aan de *Eider*, waren, door den loop der gebeurtenissen, thans verdeeld geraakt in drie zeer onderscheidene volken. De meest westelijk wonende waren, sedert de veroveringen van PIPIN, aan het bestuur der Frankische Koningen onderworpen; dit gedeelte strekte zich uit van het *Zwin* tot aan de *Kinheim*; aldaar waren ambtlieden des Konings, die, onder de namen van Hertogen en Graven, het land bestuurden; aldaar was het leenstelsel ingevoerd, er waren Leenheeren en Leenmannen, Heeren

en eigenhoorigen; de bewoners waren onderdanen van den Koning der Franken, volgden den dienstban, en dienden hunnen Koning getrouwelijk, werwaarts zij ook werden opgeroepen. Meer dan eens wordt van hen gewaagd in de krijgsverrigtingen van KAREL *den Grooten* en van zijne opvolgers, en tegen de volken van het oude Saksenverbond werden zij met vrucht gebruikt.

De Friezen beoosten de *Eems* stonden nog immer in de naauwste betrekking met hunne aloude bondgenooten de Saksen; hierdoor hadden zij deel aan de langdurige oorlogen dezer volken tegen KAREL *den Grooten*, en moesten eindelijk ook met hen in het zelfde lot deelen. Dit zijn de Friezen, die, gedurig overwonnen door de Franken, immer de wapenen weder opvattende, gedurig weder overwonnen werden; die ten laatste, toen zij, uitgeput en bijna uitgeroeid, voor de overmagt hebben moeten bukken, de wetten en het regeeringsstelsel van het Frankische Rijk hebben moeten aannemen; die, tegen alle beginselen van billijkheid, van het erfregt op de vaderlijke nalatenschap vervallen zijn verklaard door den overwinnaar, omdat zij met moedige standvastigheid hunne vrijheid en de godsdienst hunner vaderen hadden verdedigd.

De Friezen, die de landstreek bewoonden, tusschen de beide bovengenoemden gelegen, namelijk tusschen de *Kinheim* en de *Eems*, dus het latere *West-Friesland*, de tegenwoordige provincie *Friesland* en de *Ommelanden*, hadden hunne onafhankelijkheid behouden. Na het herstel van de inwendige rust aldaar, ten gevolge de vlugt van RANBOUD, hebben zij, onder bescherming van den Koning der Franken, gerust onder hunne eigene wetten geleefd (17), in vriendschap met hunne naburen. — Het niet onderscheiden van den verschillenden toestand dezer drie on-

(17) *Tsg. staat v. Friestl.*, deel I, blz. 258.

derdeelen van de oude Friesche bevolking, heeft noodwendig veel duisterheid in de geschiedenis van dien tijd moeten aanbrengen.

Wanneer er dan gezegd wordt, dat de Friezen met het leger van KAREL *den Grooten* mede optrokken; dan wordt er gesproken van de Friezen, die bewesten de *Kinheim* woonden, en reeds lang onderdanen des Rijks waren. Wanneer er gezegd wordt, dat Koning KAREL de Friezen heeft beoorloogd en ten onder gebragt, en dat de Friezen de heerschappij des Konings hebben aangenomen, zoo heeft dit betrekking op de Friezen, die beoosten den *IJssel* en de *Eems* woonden, de bondgenooten der Saksen. De Friezen tusschen de *Kinheim* en de *Eems* zijn nimmer in oorlog geweest met KAREL *den Grooten*; nergens vindt men gewag gemaakt van eenigen krijgstogt van dien Vorst tegen hen. De eenige maal dat hij zich aan het hoofd van eene legermagt op dien Frieschen bodem heeft bevonden, is geweest, toen hij zijnen togt naar *Saksen* door hun land nam; en de uitdrukking der kronijkschrijvers, boven door mij aangehaald: „dat hij alstoen daar alles teregt „bragt,” is gansch niet toepasselijk op eenen veldslag, op eene overwinning of onderwerping, maar wel op de bemoeijenis van eenen Beschermer, die deze zijne hooge roeping zonder geweld uitoefent. EGINHARD, de persoonlijke geschiedschrijver van Koning KAREL, maakt volstrekt geene melding van eene overwinning, bij die gelegenheid op de Friezen behaald, of van het innemen of bezetten van hun land; en hoe zoude hij zulks verzuimd hebben, indien het had plaats gehad?

Dat de Koning in *Friesland* Stadhouders, Hertogen en Graven zoude hebben aangesteld, is eveneens toepasselijk op de Friezen bewesten de *Kinheim*, de oude onderdanen des Rijks, en op de Friezen beoosten de *Eems*, na het verdrag van *Salza*. In *Friesland* tusschen de *Kinheim* en

de *Eems* hebben die ambtenaren niet bestaan. SUFFRIDUS PETRUS, in zijne *Libri tres de Frisiorum origine et antiquitate*, p. 537, zegt dan ook bepaald, dat de Friezen door KAREL den Grooten verkregen, dat zij hunne aloude republikeinsche regeringsvorm hernamen, en p. 538, dat, na KAREL den Grooten de *isotimia*, de gelijkheid in eerstand, bij de Friezen daargesteld zijnde, alle Edelen gelijk in waardigheid waren, en er onder hen geen verschil werd aangenomen, dan dat, hetwelk de ridderslag aanbragt; en tevens zegt hij, p. 539, dat, na KAREL den Grooten, men bij de Saksen Baronnen, Graven en Hertogen heeft gezien, die er niet waren voor dien tijd, alzoo alle Edelen gelijk in waardigheid waren; hierdoor het verschil tusschen de regeringsvormen der Friezen en Saksen dus wel aanduidende. Indien ook al in de eerste oogenblikken na de bevrediging van die landen, onder de bescherming des Rijks, eenige koninklijke ambtenaren daarheen zijn gezonden, om den nieuwen staat van zaken, bijzonder betreffende de belangen van het Christendom, te regelen, is zulks slechts tijdelijk geweest, en geen Hertog of Graaf heeft daar eenig voortdurend gezag gehad (18); ook zijn alle kenteekenen van zoodanig tijdelijk koninklijk bestuur aldaar spoedig geheel verdwenen. Dat de gewone regeringsvorm van het Frankische Rijk niet in *Friesland* is ingevoerd, blijkt ten stelligste uit de ambtsbetrekkingen, die aldaar bestaan hebben: want wij vinden immer, dat het bestuur en de regtsbedeeling daar werden opgedragen aan Potestaten, Hoofdelingen, Grietmannen, Redgevan, Stellingen en anderen; geheel Friesche ambtenaren, wier bezigheden en werking geheel onbestaanbaar waren met die van Hertogen en Graven, daar deze door den Koning werden benoemd, en de andere door het

(18) *Ibidem*, deel I, blz. 258.

volk werden gekozen (19). De melding in de oude Friesche wetten van verpligtingen jegens den Koning, van gehoorzaamheid aan 's Konings ambtenaren, en van regtsgebied of regtspleging, door zoodanige ambtenaren uitgeoefend, schijnt tot bewijs te kunnen strekken tegen mijn gevoelen hierin; maar het afschrift, dat wij van die wetten bezitten, is gevolgd naar het opstel, hetwelk in het jaar 785, op last van *KAREL den Grooten*, op den rijksdag te *Paderborn*, daarvan gemaakt is, volgens hetgene, dat ons *J. AB ECKHARDT* meldt, in zijne *Commentarii de rebus Francorum orientalium*, tom. I, fol. 656, toen die verbindend werden verklaard voor de Friezen, die aan het Rijk onderworpen waren; van daar de vermelding van verpligtingen jegens den Keizer en 's Keizers ambtenaren. En vindt men in de wetten, die tusschen de *Kinheim* en de *Eems* van kracht waren, sommigen, die den naam des Keizers voeren, geen wonder, dat de Friezen, die in beschaving, in welvaart, in behoeften toenamen, vooral na de algemeene invoering van het Christendom onder hen, veranderingen in hunne wetten moesten maken, en dat zij wetten aannamen, die bij hunne naburen reeds de proef der ondervinding hadden doorgestaan; bij voorkeur de wetten van het Rijk, onder welks bescherming zij stonden, en dat zij de in gebruik zijnde namen aan die wetten gelaten hebben, om ze van hunne oude wetten te onderscheiden. Men kan mij ook tegenwerpen, dat de Friesche landschappen *Oostergoo*, *Westergoo*, *Isselgoo*, *Hunsingoo* en *Fivelgoo*, als graafschappen voorkomen in keizerlijke giftbrieven; maar men merke op, dat die giftbrieven eerst 300 jaren later te voorschijn zijn gekomen, en dat de bedoeling was, die gooën alstoen tot graafschappen te maken. De benaming van gooën duidt reeds

(19) *Ibidem*, deel I, blz. 261.

aan, dat het voor dien tijd geene graafschappen waren, daar eene goo of gouwe eene geheel andere indeeling des lands was, dan een graafschap, en het verschil tusschen die twee benamingen oudtijds zorgvuldig onderhouden is geweest; dit toont, onder anderen, de geschiedenis van het Konings *Friesland* bewesten de *Kinheim*, waar de van ouds bestaan hebbende verdeeling in gouwen is verdwenen, toen daar de graafschappen werden ingevoerd (20). Hoe weinig, overigens, de benaming van graafschappen, door vreemdelingen aan die landschappen gegeven, tot bewijs kan strekken, dient, onder anderen, aangemerkt, dat HEISS, in zijne *Historie van het Keizerrijk*, aan GOZELIJN den Grooten den naam geeft van Hertog van *Holland en Zeeland* (blz. 125); men zal op dien grond toch niet beweren, dat dit hertogdommen geweest zijn.

Ten tijde van KAREL den Grooten waren de Hertogen geene territoriale Heeren, noch Stadhouders, uit 's Konings naam met het burgerlijk bestuur belast; zij waren de hoofden en aanvoerders van den dienstban, en deze bestond niet bij de Friezen. De Graven waren destijds enkel verzorgers of rentmeesters van 's Konings domeinen; maar in *Friesland* waren geene domeinen des Konings; er waren dus geene verzorgers daartoe noodig; en Hertogen en Graven waren bezoldigd uit de domeinen, waarvan zij een gedeelte ontvingen in vruchtgebruik, in leen, onder den naam van soldijgoederen, wel te onderscheiden van de leenen, welke zij uit loutere gunst ontvingen (*beneficia*); van waar zouden nu in *Friesland*, waar geene Konings domeinen waren, de Hertogen en Graven zijn bezoldigd geworden?

Men weet, dat de Graven en andere ambtenaren van

(20) VAN SPAEN, *Oordsekkundige inleiding tot de historie van Gelderland*, deel I, blz. 37.

het keizerrijk gebruik gemaakt hebben van den staat van verdeeldheid en verzwakking der Vorsten, opvolgers van *KAREL den Grooten*, om hunne eigene magt meer en meer te vergrooten en te bevestigen, zoodat zij van die ambten eindelijk erfelijke, en grootendeels onafhankelijke, souvereiniteiten hebben weten te maken; dit is het geval geweest over geheel westelijk *Europa*, en de schrijvers, die beweren, dat ook *Friesland* onder het bestuur van zoodanige ambtenaren zoude gestaan hebben, zeggen, dat juist die verzwakking van het opperbestuur der Keizers de oorzaak is geweest, dat de Graven aldaar hunne magt verloren hebben, en eindelijk verdreven zijn, om vervangen te worden door ambtenaren naar de keuze des volks. — Er moeten dan wel zeer sterke en overwegende redenen aanwezig geweest zijn, om bij dat volk de zelfde oorzaak in volslagen tegenovergestelden zin te doen werken, dan in geheel het overige *Europa*. Welke zijn die redenen dan geweest (21)?

Dat overigens de Friezen, ten tijde van *KAREL den Grooten*, in het genot zijn geweest van regten en vrijheden, waarop zij hoogen prijs stelden, kan genoeg daaruit opgemaakt worden, dat zij in het jaar 1248, na het bemagtigen van de stad *Aken*, waarin hunne kruisvaarders, op last van Paus *INNOCENTIUS den Vierden*, den Roomsch-Koning *WILLEM van Holland* van groote dienst waren geweest, tot belooning daarvoor, van dien Vorst verkregen de bevestiging en handhaving van die regten en vrijheden, welke zij in gezegden tijd genoten (22); en dat zij in het jaar 1276 den Roomsch-Koning *RUDOLF van Habsburg* (23), en in het jaar 1417 den Keizer *SIGISMOND*, wederom ver-

(21) Men vergelijke, onder anderen, *Tegenw. staat v. Friestl.*, deel I, blz. 259, reg. 7 en volg., en blz. 263, reg. 3 en 4 v. o.

(22) *SCHOTANUS, Friesche hist.*, blz. 130a, bijlage blz. 10.

(23) *Ibidem*, blz. 148b.

zocht hebben, die zelfde regten te erkennen en te bevestigen, hetwelk zij ook verkregen hebben (24). Hierdoor vervallen de stellingen van diegenen, die de Friesche vrijheid in latere tijden aanvang doen nemen: want in al die akten van bevestiging wordt wel uitdrukkelijk gezegd, „dat de Friezen bevestigd worden in hunne vrijheid, zoo als zij die ten tijde van Keizer KAREL *den Grooten* ge-„noten.” Voorts zal men toch wel niet, met WAGENAAR, in goeden ernst aannemen, dat de voorwaarden van het vredesverdrag van *Salza* hier in aanmerking kunnen komen, als regten, vrijheden en privilegiën, waarvan de bevestiging als eene wenschelijke zaak, als eene belooning voor bewezen diensten, kon aangerekend worden; voorwaarden, waarbij de Saksen en Friezen beoosten de *Eems* zich aan KAREL onderwierpen; waarbij hij die volken den dwang oplegt, de godsdienst hunner vaders te verlaten, om den Christelijken Bisschoppen onderdanig te zijn; waarbij hij hun onafhankelijk volksbestaan vernietigt, om hen aan zijne gunstelingen, Hertogen en Graven, weg te schenken; waarbij hij hun voorschrijft, om het tiende gedeelte van hunne inkomsten aan de geestelijken af te staan, en daarenboven hun het regt ontzegt op hun vaderlijk erfgoed. Neen; de Friezen waren oudtijds werkelijk in het bezit van belangrijke regten en hooggeschatte vrijheid, welke hun niet door eenen overwinnaar gegeven zijn, maar waarin zij door KAREL *den Grooten* zijn bevestigd en gehandhaafd.

Tot versterking van mijn gevoelen, omtrent de onafhankelijkheid van dit gedeelte van *Friesland*, vind ik voorts nog de volgende gronden, welke ik vermeen te moeten aanvoeren.

Zoo als bekend is, was het leenstelsel de grondslag van

(24) Ibidem, blz. 243a, bijlagen, blz. 22.

de geheele regering van het Frankische Rijk, ja van genoegzaam geheel *Europa*; en het krijgswezen, de regtpleging, de geldmiddelen, in één woord, het gansche bestuur des Rijks vloeide zoodanig daaruit voort, en was zoo zeer daarmede in verband, dat stelsel was zoo doorweven in alle handelingen en verplichtingen, in het geheele wezen der maatschappij, dat eene regering zonder leenstelsel destijds algemeen als onuitvoerbaar werd geacht. Maar in *Friesland* tusschen de *Kinheim* en de *Eems* heeft nimmer het leenstelsel bestaan; daar waren geene Leenheeren, geene Leenmannen; daar kende men geen leenregt, noch heeft het er ooit gekend (25). Toen, in het jaar 1504, Hertog GEORGE van *Saksen* het leenstelsel in *Friesland* wilde invoeren, vond hij hevigen tegenstand bij de Friezen. AEDO JONGAMA, Hoofdelling van *Rauwerd*, zeide hem: „Wij Friezen wille fen nin lien to sizzen,” (wij Friezen weten van geen leen te spreken,) (26) en de zaak was afgedaan. Hoe zoude nu dit kleine hoekje lands door de Keizers van die inrigting zijn verschoond gebleven, indien het onder de gehoorzaamheid van het Rijk had gestaan? daar toch het gemak van beheer, maar nog veel meer het belang van de vorstelijke magt en van den destijds zoo magtigen Adel, met zoodanige uitzondering volkomen in strijd waren. KAROL liet wel veeltijds de door hem overwonnen volken hunne volkswetten behouden, maar niet hunne wijze van bestuur; en ook bleven die volkswetten maar alleen in werking, voor zoo ver die niet in strijd waren met de algemeene wetten des Rijks. Vóór de verovering van de Friezen bewesten de *Kinheim* en beoosten de *Eems* was ook bij dezen het leenstelsel onbekend; nogtans is het door die verovering, althans ten gevolge

(25) V. IDSINGA, *Staatsregeling der Vereenigde Nederlanden*, deel I, blz. 102-104.

(26) WINSEMIUS, *Chronijk van Friesland*, XIII. boek, blz. 385.

daarvan, aldaar ingevoerd geworden. Waarom heeft zulks dan ook geen plaats gehad bij de Friezen, tusschen die beide stroomen wonende? Dat gedeelte van *Friesland* behoorde dus niet tot het Rijk.

Ook de Friesche Adel droeg het kenmerk van niet tot het Rijk te behooren. Hier waren geene Vrijheeren, geene Baronnen; de Edelen waren en bleven nog eenvoudig de Hoofdelingen van het domeinstelsel; zij waren Regters, Bestuurders, Aanvoerders van het volk, geene Beheerschers; zij waren *primi inter pares*; zij droegen geene titels van rijkswaardigheden, noch van hofambten, waarnaar de Rijksadel zoo zeer haakte. Hoe weidsch, hoe schoonklinkend de titulaturen van Maarschalk, van Grootstalmeester, van Opperschenker ook mogten luiden, zij konden het vrije gemoed der Friezen niet bekoren, die toch immer daar de huisdienst in zagen doorschijnen. Men heeft dan ook voorheen in *Friesland* geen diploma-adel, geen gunstadel gekend, of aangenomen, en de Edelen van Frieschen stam behoorden allen tot den oorspronkelijken Adel.

Tot bewijs kan ook in aanmerking genomen worden, dat er in dit *Friesland* geene tienden betaald werden aan de geestelijkheid, en dat aldaar geen geestelijke regt had, iets, hoe gering ook, van de inwoners te eischen; ja, de vrijheid der Friezen daaromtrent was zoo groot, zegt de Friesche kronijkschrijver EMO, in zijne *Chronijk van Oostfriesland*, blz. 103, dat de Bisschop den landzaten geen kuiken tegen hunnen wil konde ontnemen (27). Bij alle onderworpen volken nu had KARL de Grootte de kerkelijke tienden ingevoerd, en wel bepaaldelijk bij de overwonnen Saksen en Friezen beoosten de *Eems*, dewijl hij hierin een middel zag, om de volken gemakkelijker in

(27) Zie ook VAN HALSBEMA, *Verh. over den staat en regeringsvorm der Ommelanden*, blz. 475.

bedwang te houden, en hen aan de afhankelijkheid gewoon te maken.

In het jaar 808, dus eenige eeuwen voordat men aan de oprigting van vrije steden en bevoorregte gemeenten dacht, werd er door de steden *Slavoren*, *Bolsward* en *Dockum*, op eigen gezag en voor eigene rekening, eene vloot uitgezonden, om oorlog te gaan voeren in *Noorwegen* (28), zonder voorkennis noch verlof des Keizers. Voorwaar eene daad van volstreckte souvereiniteit. Zoude *KAREL de Groot*e dit gedoogd hebben, indien de inwoners dier steden zijne onderdanen geweest waren? En dat die drie steden dit werkelijk geheel op eigen gezag deden, blijkt uit de klagten van de overige bewoners van *Friesland* daarover, die bevreesd waren, dat men daardoor de wederwraak van de Noormannen over het geheele gewest zoude halen. Ook de krijgstogt van *Ubbo*, met zijne Friezen, naar *Brittanje*, in het jaar 792, is een bewijs van onafhankelijk bestaan (29). Meer voorbeelden worden er in de oude geschiedenis gevonden, dat Friesche landschappen en steden oorlog voerden, verbonden aangingen, vrede maakten, en andere daden van souvereiniteit uitoefenden, zonder daar iemand rekenschap van te geven, of verlof van eenigen Vorst daartoe te behoeven; en dit niet alleen onderling, maar ook met vreemde Vorsten en volken. Men ziet ook, dat de aanvallen van de Noormannen in die gewesten bestendig zijn te keer gegaan door de inwoners zelve, onder de aanvoering hunner Potestaten en Hoofdelingen, en geene melding vindt men daar gemaakt van eenen koninklijken of keizerlijken dienstban, onder leiding

(28) *Occo Scarlensis*, blz. 70, 71. *Winsemius*, blz. 84, 85. *Foerke Sjoerds*, deel I, bl. 460, 461.

(29) *Ubbo Emmius*, *Rer. Fris. hist.*, lib. V, p. 69. *Van Loon*, *Aloude Hollandsche historie*, deel II, blz. 18. *Wagenaar*, *Vad. hist.*, deel I, blz. 438.

van koninklijke of keizerlijke legerhoofden. — Ook blijkt het, dat de Friezen niet onderworpen zijn geweest aan de algemeene wetten des Rijks, die nogtans voor al de onderdanen van dat Rijk verpligtend waren. In de Capitularia van het jaar 812 (30) had KAREL *de Groot*e bepaald, dat de beslissing over alle twisten tusschen Graven, Bisschoppen, of andere magtige lieden, aan den Keizer zoude verblijven. Nogtans ziet men niet, dat de veelvuldige en geweldige geslachtstwisten van de Friesche Edelen immer ter beslissing van eenigen Keizer of Koning zijn voorgedragen; ook niet, dat des Konings ambtenaren of Regters zich bemoeiden, om die verderfelijke veeten te doen ophouden, of het gepleegde geweld te straffen; maar dat zij meestal door de hooge geestelijkheid des lands, als bemiddelaars, werden ten einde gebracht en verzoend.

Zoo vermogt, volgens de *Capitularia LUDOVICI Pii*, anno 837 (31), geen geestelijke, in gewone zaken, voor eenen wereldlijken Regter gedaagd worden, maar alleen voor de bisschoppelijke regtbank; en wanneer het zware misdaden gold, waarmede de doodstraf gemoeid was, mogt wel de wereldlijke Regter over geestelijke personen vonnissen, maar alleen met uitdrukkelijke bewilliging van den Bisschop. En toch ziet men, dat in *Friesland* de geestelijken voor den wereldlijken Regter te regt stonden, in kleine zoo wel als in zware regtsgedingen, en dat zonder hooger beroep. Zie de HS. kronijk van J. RENGERS VAN TEN POST, blz. 13, en na hem VAN HALSEMA, *Verhandeling over den staat en regeringsvorm der Ommelanden*, blz. 476.

Voorts, bij de vermelding van de verschillende verdedelingen van het Rijk van KAREL *den Grooten*, na den dood van zijnen zoon, LODEWIJK *den Zachtmoedigen*, zien wij,

(30) § II, apud BAL, tom. I, p. 497.

(31) Lib. I, cap. 38. Cap. IV. Capit., lib. V, cap. 390.

dat al de deelen van *Friesland*, die tot dat Rijk behoorden, met namen worden opgenoemd en ingedeeld; maar van *Friesland* tusschen de *Kinheim* en de *Eems* wordt geene melding gemaakt; het wordt bij geen een deel genoemd, en ook niet eenig gedeelte daarvan.

Gedurende een tijdverloop van drie honderd jaren heeft men de Friezen ongemoeid in het genot van hunne vrijheid gelaten; alleen de Graven van *Holland* hadden eenige pogingen gedaan, om de Friezen tusschen de *Kinheim* en het *Vlie*, of *Westfriesland*, aan zich te onderwerpen; dan dit was hun geheel mislukt. Maar omtrent het jaar 1057, gelijk eenige kronijken melden (32), vond Keizer HENDRIK de Vierde goed, eenige deelen van *Friesland* tusschen het *Vlie* en de *Eems*, als een graafschap, te schenken aan den Aartsbisschop van *Hamburg* en *Bremen*, en later aan zekeren EGBERT, die dan eens Markgraaf van *Saksen*, dan eens Markgraaf van *Thuringen*, dan eens Markgraaf van *Meissen* genoemd wordt. Daarna vindt men eenen giftbrief van een gedeelte van die zelfde landen aan den Aartsbisschop van *Bremen*, en vervolgens eene opvolging van een aantal giften, allen betreffende die zelfde landen, weder ten behoeve van dien Markgraaf EGBERT, en van eenen ETHELRIC van *Godesheim*, en van den Bisschop van *Utrecht*, en van de Graven van *Holland*, en van den Graaf van *Gelder*, welke giften allen zonder gevolg gebleven zijn; de Friezen hebben nimmer de geldigheid daarvan erkend, en er zich altijd tegen verzet. — Het regt van te beschikken over een Keizerlijk domein, hetwelk nog niet vergeven was, of over een Rijksleen, dat kwam open te vallen, behoorde den Keizer, als Opperleenheer des Rijks, en nimmer heeft eenig Vorst of Leen-

(32) *Historia ecclesiastica*, in LINDENBERG, *Rerum sept. scriptoribus*, p. 45 en 139.

man, nimmer eenige landstreek of stad van het Keizerrijk, de minste twijfel daarover opgeworpen, of het in de gedachten gekregen, zich tegen de uitoefening van dat regt te verzetten. Maar de Friezen hebben zich immer volstanding en met den meesten nadruk en volharding verzet tegen alle vergevingen van hun land aan eenig wereldlijk of kerkelijk Vorst (33), nimmer aan iemand, wie hij ook ware, het regt toekennende van over hun land, in zijn geheel of bij gedeelten, op eenigerhande wijze te beschikken, en zoo vele malen ook door de Keizers hun land, of een gedeelte daarvan, weggegeven is geworden, heeft nimmer eene dezer giften eenig gevolg gehad, omdat de Friezen immer geweigerd hebben, zich daaraan te onderwerpen. Men raadplege de geschiedenis (34), de daadzaken, niet de charters. — Indien nu dat *Friesland* onder het Rijk had behoord, dan zoude zulk eene herhaalde en voortdurende wederspanningheid allervreemdst zijn geweest. Daar dergelijke gedragingen de soevereine regten van het hoofd des Rijks zouden aangetast en verkort, en het geheele leenstelsel en des Keizers magt uit zijn verband gerukt hebben, had zulks niet kunnen worden geduld. Indien de Friezen niet in hun regt waren geweest, moesten de weerspanningen in den ban des Rijks vervallen zijn, en zonder verwijl door de gansche magt, des geëischt, der Rijksvorsten tot gehoorzaamheid gedwongen worden; dit is echter nooit geschied.

Dat overigens het vergeven van *Friesland* door de Keizers van het Duitsche Rijk niet tot voldoende bewijs kan strekken, dat hun dat land toekwam, blijkt uit de han-

(33) Zie art. 1 van de *Statuten van den Upstalsboom*, in SCHOTANUS, *Friesche hist.*, tablinum, blz. 16 en 590; ook v. IDSINGA, *Staater. der Vereen. Nederl.*, deel II, blz. 13.

(34) UBBO EMMIUS, *Res. Fris. hist.*, lib. VI, p. 269. *Tvg. st. v. Friesl.*, deel I, blz. 342.

deling van Keizer *LODEWYJK den Zachtmoedigen*, bij het oprigten van het aartsbisdom van *Hamburg*, in het jaar 823, toen hij aan dat nieuwe stift onderwierp, niet alleen de gewesten des Rijks aan de oevers der *Elbe* gelegen, maar ook andere, meer noordelijk liggende, volken, die hem in geen deele onderhoorig waren, en waarover hij niets te zeggen of te vergeven had (35). *KARL de Eenvoudige*, Koning van *Frankryk*, gaf, in het jaar 920, het gewest *Bretagne* aan den Hertog van *Normandije*, en nogtaus behoorde *Bretagne* hem niet toe. De Bretons hebben dan ook gehandeld zoo als de Friezen; zij hebben de wettigheid van de gift niet erkend, en zij heeft ook geen gevolg gehad. Hertog *KONRAD* van *Mazovië* heeft, in het jaar 1230, al de landen der Pruissen aan de Ridder van de *Duitsche Orde* geschonken, voor zoo ver zij die magtig zouden kunnen worden (36), terwijl noch hij, noch die *Orde* er eenige de minste regten op hadden, en Keizer *FREDERIK de Tweede*, zoo wel als Paus *GREGORIUS de Negende*, keurden later deze gift goed, schoon geen van beiden iets over die Heidensche landen te zeggen had. Dat de Keizers niet ten volle overtuigd waren, dat zij regt hadden, om de Friesche gewesten weg te schenken, of de Friezen als onderdanen te behandelen, kan men bespeuren uit den brief van Keizer *RUDOLF*, van den 31sten Julij 1290, waarbij hij de Friezen niet *gelast*, maar *vermaant*, Hertog *REINOUW* van *Gelder* als Landvoogd aan te nemen en hem te gehoorzamen; en tevens aan alle naburige Vorsten en andere magthebbende personen *gelast*, dien nieuwen Landvoogd behulpzaam te zijn, om zich in zijn gebied te vestigen (37); waarvan toch weder niets gekomen is.

(35) LACÉPÈDE, *Histoire générale, physique et civile de l'Europe*, tom. III, p. 8, éd. *Brux.* 1826.

(36) DE SOLIGNAC, *Histoire générale de Pologne*, tom. II, p. 159.

(37) VAN SPAEN, *Historie van Gelderland*, deel I, blz. 330.

Sommigen hebben de geldigheid der giften gereedelijk aangenomen, en zelfs beweerd, dat die allen tot werkelijkheid zijn gekomen (38); dit zoude bezwaarlijk te bewijzen zijn: want in de eerste plaats zoude het spoedig op elkander volgen van verscheidene dier giften dit voor een gedeelte onmogelijk gemaakt hebben. Voorts kan men uit de geschiedenissen der Friezen volstrekt niet ontwaren, dat er op die tijdstippen eenige verandering in het inwendig bestuur dier gewesten heeft plaats gehad, hetwelk toch noodwendig moest gebeurd zijn, door hunnen overgang van eenen republikeinschen regeringsvorm tot eene cenhoofdige en vrijmagtige leenregering. Er wordt nergens een enkele daad van bestuur van al die Heeren en Vorsten bespeurd. Dat er onder hen zouden geweest zijn, die de namen der gegeven landschappen, als grafelijken titel hebben aangenomen, is ook geenszins een bewijs van bezit of gezagsoefening. Zoo dikwijls heeft men Vorsten gezien, die souvereine titels aannamen, zelfs op munten, die zij lieten slaan, van landen, waar zij nimmer eenen schijn van bezit van hebben gehad; men denke aan de Koningen van *Engeland*, die gedurende eeuwen den titel van Koning van *Frankrijk* hebben gevoerd; zoo als de Koning van *Sardinië* zich Koning van *Jeruzalem* en *Chypren* noemde; nog heden ten dage noemt de Koning van *Napels* zich Koning van *Jeruzalem*; hoe lang is *LODEWIJK de Achttiende* niet Koning van *Frankrijk* en *Navarre in partibus* geweest?

Het is zeker, in het algemeen, niet raadzaam, eenigen twijfel of vermoeden van onechtheid te werpen op oude oorkonden: want daardoor zoude men soms de geheele geschiedenis in het ongewisse brengen. Maar wanneer ik in verschillende eeuwen zoo vele giftbrieven van de Opper-

(38) Zie AREND, *Algemeene geschiedenis des Vaderlands*.

hoofden des Duitschen Rijks zie vermelden, waarvan volstrekt geene de minste gevolgen bespeurd worden, dan kom ik onwillekeurig tot de vraag: hoe zulks overeen te brengen is met de majesteit en het onschendbaar gezag des Heiligen Roomschen Rijks? Van de zoo menigvuldige giften en hergiften dier Friesche gewesten hebben de begiftigden hoegenaamd geen genot; de Friezen verklaren die voor onwettig, en weigeren zich daaraan te onderwerpen; de Keizers zien dus hun gezag geheel en al miskend, hunne keizerlijke bullen veracht, en geen hunner trekt tegen dien kleinen hoop weerspannelingen te velde, om hen te doen gehoorzamen, of zendt de Rijkslegers daarheen, om zijne majesteit te doen eerbiedigen, en zijnen gunstelingen het genot te verzekeren van zijne vorstelijke gaven? Dit komt zeer vreemd voor. Maar in die oude tijden waren het genoegzaam alleen de geestelijken, die de kunst van schrijven kenden. Het waren ook de geestelijken, die meestentijds de opstellers waren van alle staatsstukken, en die dezen den Vorsten aanboden ter onderteekening, ter bezegeling en ter bekrachtiging; die alle schriften van het staatsbestuur onder hunne bewaring hielden; zij waren ook de verzamelaars en opstellers van de kronijken en geschiedenissen. Wat al gelegenheden, om stukken in de wereld te brengen, waarvan de Vorsten niets wisten; en de Heeren geestelijken hadden er belang bij, dat alles diep onderworpen was aan het Rijk; want dat Rijk gaf schoone giften aan de kerk; en zij hadden er belang bij, dat een volk, hetwelk geene tienden aan den Bisschop betaalde, waar de geestelijken, even als alle andere inwoners, voor den gewonen Regter moesten verschijnen, waar men geene ongehuwde Priesters wilde dulden (39), waar men, onder straf van verbanning, den kerkelijken Heeren verbood,

(39) E. BENINGA, *Chronijk van Oost-Friesland*, blz. 14.

zich veel met staatkundige en burgerlijke zaken te bemoeijen, en waar men hunnen kerkelijken ban en interdictie weleens met eene burgerlijke verbanning beantwoordde (40); zij hadden er belang bij, zeg ik, dat zulk een volk wat ingekort wierde in zijne vrijheid, en dat daar Heeren over gesteld wierden, die zulke misbruiken konden doen ophouden; ook waren er verscheidene van die giften ten behoeve van Bisschoppen uitgedrukt.

Er is nogtans ééne daadzaak, die door de geschiedenis gestaafd wordt, niet door de charters, en daarom zullen wij die in het bijzonder behandelen; dat is, dat Jonkheer WILLEM van *Holland*, broeder van Graaf DIRK den *Zevenden*, werkelijk, omtrent het jaar 1196, eenig gezag in een gedeelte van *Friesland* uitgeoefend heeft, en zich Graaf van *Friesland* noemde (41). Den naam van Graaf van *Friesland* kan hij in zijne betrekkingen met naburige Vorsten hebben aangenomen, in *Friesland* zelve is hem dien niet gegeven noch toegekend geworden; zijn gezag heeft zich bepaald tot het landschap *Isselgoo*, en zich niet over de andere deelen uitgestrekt; het was zelfs in die gouw zeer beperkt, en is maar tijdelijk geweest. Uit hetgene, dat de geschiedenis daarover meldt, komt het mij duidelijk voor, dat de Isselgouwers, zeer geplaagd door strooptogten van HENDRIK DE KRANE, Graaf van *Kuinre*, en geen aanvoerder onder hen hebbende, bekwaam genoeg, om die geweldenarijen te beteugelen, WILLEM van *Holland* hebben geroepen, om hen tot krijgshoofd te dienen (42), naar de oud Germaansche gewoonte, toen men immer de krijgsoversten door de volksvergaderingen zag

(40) MENDO, in *Chronicon MATTHÆI*, tom. III, p. 268. SCHO-TANUS, *Friesche hist.*, blz. 141b.

(41) KLUIT, *Historia critica comitatus Hollandiae*, tom. I, p. 11. *Excursionen*, VIII, p. 406.

(42) *Teg. st. v. Friesl.*, deel I, blz. 364.

kiezen en benoemen; en dit kan geene verwondering baren: want WILLEM had zich in de kruistogten eenen grooten naam van dapperheid en krijgabeleid verworven. Ik kom te meer tot die gedachte, daar, zoo als ik zoo even zeide, zijn gezag zeer beperkt en van tijdelijken aard geweest is. Er zijn geene overblijfselen van zijn bestuur in het burgerlijke nagebleven; hij schijnt dus daarin niets te zeggen gehad te hebben. En toen hij zich onderstond, den Bisschop van *Utrecht*, die wegens kerkelijke zaken in *Stavoren* gekomen was, gevangen te doen nemen, en in verzekerde bewaring te zetten, namen de Friezen het zeer euvel op, dat hij alzoo eigendunkelijk de handen sloeg aan hun geestelijk opperhoofd, en stelden den Bisschop dadelijk weder in vrijheid, hetwelk WILLEM niet heeft belet noch gestraft; zijne magt ging dus niet verder dan het krijgbevelhebberschap. En dat ook die magt slechts tijdelijk geweest is, blijkt daaruit, dat na zijn vertrek uit *Friesland*, toen hij het grafelijke bewind in *Holland* ging overnemen, die geheel opgehouden heeft te bestaan, en dat de Friezen zich volstrekt niet bemoeid hebben met den oorlog, dien hij tegen den Graaf van *Loon* heeft gevoerd, daar anders hunne hulp WILLEM zeer te stade zoude zijn gekomen, en die hij zekerlijk zoude opgeëischt hebben, indien hij daartoe regt had gehad. Daarenboven zien wij, dat, tijdens den kruistogt van het jaar 1217, de vloot van de Friezen, hoewel vereenigd met die van *Holland* en *Vlaanderen*, geheel onafhankelijk en op zich zelve heeft gehandeld, en dat Graaf WILLEM daarover niets te bevelen had (43).

Welligt zullen velen mijne meening omtrent de onafhankelijkheid en vrijheid der Friezen zeer gewaagd vinden, als

(43) AREND, *Alg. gesch. d. Vad.*, deel II, blz. 213, 214, en de aldaar aangehaalde schrijvers.

in tegenspraak met zoo vele oude geschiedschrijvers; intusschen sta ik niet geheel alleen tegenover die getuigen der oudheid, en ik vind onder de latere schrijvers meer dan een geachten en oordeelkundigen geleerde, waarop ik mij beroepen kan.

Zoo zie ik in de *Histoire générale, physique et civile de l'Europe*, door LACÉPÈDE, tom. III, ép. 9 (éd. de Paris), het volgende: » Dans les diètes ou assemblées » représentatives des trois monarchies, établies par l'acte » solennel de Verdun, en l'année 843, on ne voit pas » figurer les nobles, ecclésiastiques, ou quels qu'ils fussent » de la Frise indépendante."

SISMONDE DE SISMONDI, in zijne *Histoire des Français*, tom. III, p. 2, schrijft: » Dans quelques provinces la pro- » priété était demeurée divisée; chacun y conservait son » héritage; chacun y cultivait son champ pour son propre » avantage; chacun avait le droit de porter des armes, et » on s'unissait pour la défense commune sous des autorités » nommées par la communauté. Cet intérêt direct à la » chose publique formait des associations anormales de petits » peuples, qui ne se confondaient point avec les Francs. » Ainsi les Frisons autour du *Zuiderzee*, les Brétons dans » l'*Armorique*, les Gascons dans les *Pyrenées* demeuraient » libres et en état de se défendre, souvent même forcés de » se battre pour conserver leur indépendance."

VAN SPAEN, in zijne *Oordeelkundige inleiding tot de historie van Gelderland*, getuigt van de Friezen, dat zij waren: » een volk, somtijds overwonnen, wel is waar, » maar nooit overheerd; die sedert 19 eeuwen het zelfde » volk zijn; een verschijnsel, eenig in zijne soort in *Europa*; en dat zij zich op meerdere oorspronkelijkheid » mogten beroemen, dan iemand hunner naburen." Zie deel III, blz. 65, en deel IV, blz. 137; daarin erkent hij het tegenwoordige *Friesland* en *Westfriesland* » als oudtijds

» op zich zelve en als een eigen landschap te zijn gebleven, onder zijn eigen naam, wetten en gewoonten."

VAN DSINGA, in het *Staatsregt der Vereenigde Nederlanden naar de geschiedenis van Groningen*, alhoewel de onafhankelijkheid des lands niet aannemende, erkent, dat de Friezen van ouds her voorregten en vrijheden van groote waarde genoten. Zie deel I, blz. 15, 102 en 364.

Zoo ook VAN HALSEMA, in zijne *Verhandeling over den staat en regeringsvorm der Ommelanden*, blz. 44—60.

Ook de Heeren YPEY en FEITH, in hun werk over de *Oudheden van het Gooregt en Groningen*, blz. 137.

Maar in hoe ver hebben de Friezen bij voortdoring het regt behouden op den naam van vrije mannen? en wat is er van die hooggeschatte vrijheid geworden? Dit staat ons nog kortelijk te overzien.

Gedurende twee eeuwen, na de erkenning van hunne vrijheid door KAREL den Grooten, zijn zij in het ongestoorde genot daarvan gebleven, in al de deelen van hun land. Maar toen, door de milddadigheid der Keizers, de Graven van *Holland* zeer in magt waren toegenomen, begon de heerschzucht dezen meer en meer te prikkelen, en zij een begeerig oog te slaan op hunne naburen, en ook op de vrije gewesten der Friezen. In het jaar 972 heeft Graaf DIRK de Tweede den oorlog aangevangen met de Westfriezen, die, dan eens met meer, dan eens met minder kracht, dan weder met korte tusschenpoozen van rust, drie eeuwen lang heeft geduurd, en geëindigd is met de onderwerping van *Westfriesland* door Graaf FLOUIS den Vijfden, in het jaar 1288. Het onafhankelijke volksbestaan van dit gedeelte is hierdoor wel te niet gedaan: want zij kwamen nu onder het bestuur van eenen vreemden Vorst, buiten hunne keuze; evenwel werden zij niet ingelijfd in het graafschap *Holland*: zij hebben immer een afzonderlijk deel van der Graven bezittingen blijven uit-

maken, waarvan de Vorst eenen bijzonderen titel voerde; en daar reeds toen vrij algemeen het heilzame beginsel had stand gegrepen van de afschaffing van het lijfeigenschap en van het vrijmaken der gemeenten, zoo zijn de Westfriezen niet in dienstbaarheid vervallen, maar hebben dadelijk het welzijn dier voorregten genoten, en hebben land en gemeenten regten verkregen, waardoor hun individueele toestand en persoonlijke vrijheid gewaarborgd waren, en zij daaromtrent geene groote vermindering of verandering ondervonden.

Een klein gedeelte van het landschap *Isselgoo* heeft voor de overmagt der Bisschoppen van *Utrecht* moeten bukken, en is in het jaar 1089, onder den naam van drostambt van *Vollenhoven*, bij het oversticht ingelijfd. Dit gedeelte heeft in de latere lotgevallen van het oversticht gedeeld, en de inwoners zijn bestuurd en behandeld geworden even als de overige onderdanen van den Bisschop.

Tusschen het *Vlie* en de *Lauwers* is de vrijheid, hoewel dikwijls door de naburen en vreemden belaagd, wel blijven voortduren, maar is eerlang ontaard in bandeloosheid. Aanvankelijk door veeten tusschen de voornaamste geslachten, en later door algemeene, daaruit ontstane, partij-schappen, is dit gedeelte, gedurende drie honderd jaren, een tooneel geweest van verwarring, van verwoesting, van de grootste wanorde, tot dat die partijen, het oorlogen moede, en geen kans ziende, om door zich zelve tot inwendige rust te komen, de tusschenkomst van vreemde Vorsten hebben ingeroepen, waardoor, na mislukte proefneming diensangaande met den Hertog van *Saksen*, de Westerlauwersche Friezen, zoo als zij toen genoemd werden, in het jaar 1523, onder de heerschappij van den Duitschen Keizer *KARL den Vijfden* gekomen zijn (44).

(44) SCHOTANUS, *Friesche hist.*, blz. 621b.

Zij verloren dus ook hunne volksonafhankelijkheid en de vrijheid, om zich naar eigen goëddunken te regeren, maar verkregen bij de voorwaarden van het verdrag van onderwerping de beloften, van te zullen genieten al de privilegiën, welke door *Holland, Zeeland en Braband*, genoten werden (45). Daar nu destijds het lijfeigenschap en de meeste andere drukkende lasten van overheersching buiten gebruik waren geraakt, zijn ook deze Friezen niet in personeele dienstbaarheid vervallen, en de onderdanigheid aan eenen Vorst is hun niet zwaar geweest, vooral daar de vorm van hun inwendig bestuur hoofdzakelijk de zelfde bleef. Toen, 50 jaren later, men hen met geloofsdwang en onregmatige schattingen begon te kwellen, hebben zij, even als de andere gewesten van *Noord-Nederland*, het juk weder van zich af weten te werpen.

Met de Friezen tusschen de *Lawwers* en de *Eems*, of de zoogenaamde *Friesche Ommelanden*, is het genoegzaam op gelijke wijze toegegaan: de gedurige twisten en oorlogen der verschillende landschappen onderling en met de stad *Groningen*, hebben daar de vrijheid te gronde gerigt. Na eenigen tijd onder het geweld, dan van den Hertog van *Saksen*, dan van den Graaf van *Oostfriesland*, dan van den Hertog van *Gelder*, gezwicht te hebben, is ook dat gedeelte van het vrije *Friesland* aan Keizer *KARL den Vijfden* onderworpen geraakt, in het jaar 1536, nogtans onder uitdrukkelijk beding, dat de Keizer de *Ommelanden* zoude laten blijven bij hunne oude voorregten, instellingen en landregten, *gelijk zij die van hunne ouders gehad en geërfd hadden* (46).

De beschouwing van dit onderwerp mag aan velen wel wat afgetrokken schijnen, en in den tegenwoordigen toe-

(45) *Ibidem*, blz. 574s.

(46) *Ibidem*, blz. 669.

stand van zaken zal het, over het algemeen, vrij onverschillig voorkomen, of de Friezen te regt of te onregt den naam van vrije Friezen gedragen hebben. Intusschen kan dit eenige duistere punten van de geschiedenis onzes Vaderlands ophelderen, en ons welligt brengen tot beter begrip van eenige gebruiken of gewoonten, in *Friesland* opgemerkt, en van het volkskarakter, dat toch immer nog verschil aanbiedt met dat van zijne naburen.

